

PŮL MILIONU VDOV

SENIOREK, KTERÉ POBÍRAJÍ VDOVSKÝ DŮCHOD, JE SKORO ŠESTKRÁT VÍC NEŽ OVDOVĚLÝCH MUŽŮ. ŽENY SE DOŽÍVAJÍ VYŠŠÍHO VĚKU, HOSPODAŘÍ ALE S MENŠÍM PŘÍJMEM. OHROŽUJE JE TAK ČASTO CHUDOBA, NEDOSTUPNÉ BYDLENÍ ČI DLUHY. A PŘEDEVŠÍM SAMOTA.

Markéta Šrajbrová
marketa.srajbrova@economia.cz

Většinu života strávila pětáosmdesátiletá Gabriela Pohorská v prostorném bytě na pražském Újezdě. Posledních deset let bydlí o poznání skromněji. Garsoniéru má plnou rodinných fotografií, knih, vlastnoručně háčkovaných zvířátek a pochvaluje si důmyslnost skládacího nábytku švédské výroby.

„Jak se říkalo, že vdovy v Praze okupují třípokojové byty, tak já jsem byla jedna z nich,“ říká energicky drobná žena. Po smrti manžela žila na Újezdě ještě devět let. Odstěhovat se musela ve chvíli, kdy jí majitel řekl, že by za její byt mohl dostávat 24 tisíc měsíčně.

Průměrný důchod českých senierek přitom byl ke konci března 11 219 korun. Když ženám zemře manžel, platit za byt, v němž strávily roky života, z penze a vdovského důchodu často nezvládnou. Obzvláště když nájem neustále rostou. Jedinou možností pak je, jako v případě Gabriely Pohorské, stěhování do menšího. „Když vyhazujete v podstatě celý svůj život a život svých rodičů a manžela, je to hrozné,“ popisuje Pohorská. Teď už je ale spokojená. V garsonce si zvykla a opřít se může o rodinu a přátele. A hlavně se řídí heslem, že člověk se nesmí litovat.

České seniorky přitom mohou mít hodně důvodů k lítosti. Kvůli nižším výdělkům a péči o děti mají v průměru skoro o 2400 korun nižší důchod než muži. Často přitom zůstávají samy. K penzi pak pobírají ještě vdovský důchod, který odpovídá odpovídá zhruba pětině manželovy penze. Když jsou rozvedené či nesezdané, musí vystačit jen se základní penzí.

Podle výzkumů jsou ženy nad 65 let vedle matek samoživitelek skupinou nejvíce ohroženou chudobou. Týká se to až třetiny z nich. „Valorizace důchodů, která plně nekopíruje růst mezd, způsobuje, že penze zaostávají za příjmy společnosti. A to se více projevuje u žen, protože ty žijí déle,“ vysvětluje ekonom Jiří Šatava z institutu CERGE-EI. Tím posledním, co často uvrhne důchodkyni pod hranici chudoby, je podle Šatavy právě ovdovění.

Důchod po partnerovi ke konci března pobíralo 509 603 senierek a 90 600 seniorů. Podle vládní novely, o které bude hlasovat sněmovna, by vdovské a vdovecké penze měly v budoucnu růst pomaleji než dosud.

Umět přijmout změnu

Jednasedmdesátiletá Julie Městková už skoro padesát let bydlí v pražském Braníku v družstevním bytě, který pomáhala stavět a v němž pak s manželem vychovala dva syny. Původním povoláním sociální pracovníce a učitelka ve školce ovdověla v 53 letech. Za bydlení dnes vydá až osm tisíc měsíčně, tedy většinu důchodu. Rozhodně si ale nestěžuje, protože dobře ví, že spousta seniorek takové štěstí nemá. Jednou týdně vede poradnu v neziskové organizaci Život 90. A bydlení se svými klientkami Julie Městková probírá nejčastěji. „Přicházejí za mnou osamělé seniorky zoufalé z toho, jak žijí,“ říká. Setkává se se ženami, které vyjdou s penězi jen díky příspěvku na bydlení, i se seniorkami, jež skončily na ubytovně.

Stát by měl lidem nad 65 let nájemné zastropovat, myslí si Městková. Nedostačující finance ale podle ní na sklonku života nebyvají jediným důvodem ke stěhování. „Je nutné se připravit na to, že ve stáří dojde ke změně psychologických i fyzických schopností. Já třeba počítám s tím, že do druhého patra bez výtahu časem nevyjdu a budu to muset nějak řešit. Zřejmě si podám žádost do domu s pečovatelskou službou, kde ten výtah bude,“ plánuje. Dodává ale, že přijmout změnu je pro seniory mnohem komplikovanější než pro mladé. „Lidé by měli být vychovávaní k tomu, že změna přijde. A to nikdo nedělá,“ myslí si.

Sedmdesátiletá Marie Vrbová od chvíle, kdy před deseti lety ovdověla, zažila změn hned několik. Kvůli dluhům skončila v insolvenční správě. Počet seniorů, kterým Česká správa sociálního zabezpečení provádí kvůli exekuci nebo insolvenční správě

z důchodu, roste. Na konci loňského roku jich bylo skoro 87 tisíc.

Vrbová si nejprve půjčila peníze na manželův pohřeb, potom svým dvěma dětem odsouhlasila, že se podepíše i pod jejich půjčky. Zatímco dcera podle Vrbové poctivě splácěla, u syna se situace zkomplikovala. A nyní jsou vztahy tak pošramocené, že spolu matka se synem nekomunikují.

Z domu, který Vrbová s manželem společně postavili ve vesnici nedaleko Hranic na Moravě, se musela vystěhovat. Syn o něj kvůli dluhům přišel. Pár let Vrbová bydlela u příbuzných. Když už to dál nebylo možné, začala se rozhlížet jinde. „Sháněla jsem byt, ale nešlo to. Zakotvila jsem u kamarádky v Hranicích,“ popisuje s tím, že byt musela sdílet se spolubydlíci a život ve městě jí po letech strávených na vsi nedělal dobře.

Nakonec si v nedaleké vesnici našla přes inzerát místo v obecním bytě s pečovatelskou službou. I když jí její rodná vesnice chybí, je ráda, že je opět na venkově a může vyrazet na procházky třeba k oblíbeným koním.

Speněží musí nakládat velmi šetrně. Kvůli insolvenčnímu řízení jí namísto důchodu ve výši 11 500 korun přináší poštačka jen osm tisíc. Více než polovinu vydá za nájem, energie a telefon. Na konci roku už jí ale pětileté insolvenční období skončí. „Budu se snažit našetřit si něco na pohřeb, ale půjčku už si nevezmu. Dokud budu moct, budu plést,“ říká rozhodně důchodkyně v pestrobarevné zástěře a v rukou drží několik párů pruhovaných vlněných ponožek. Před dvěma lety se zapojila do projektu neziskovky Elpida s názvem Ponožky od babičky. S Elpidou nyní spolupracuje zhruba 190 pletárek, které si výrobou ponožek mohou přivydělat k penzi.

Přátelé odcházejí

Gabrielu Pohorskou z Prahy kromě dcery a pěti vnoučat pravidelně navštěvuje i pětadvacetiletá dobrovolnice Eliška. Dvojici dala dohromady nadace Krása pomoci, která usiluje o to, aby seniři mohli zůstat ve svém domácím prostředí, co nejdéle to jde. „S Eliškou se hezky povídá. Občas probíráme i politiku,“ říká Pohorská s tím, že se za současné politiky stydí. Signatářka Několika vět dodnes vzpomíná na krátké porevoluční setkání s Václavem Havlem. „Jsem holt taková Havelka,“ směje se.

Dosud také těží z toho, že se vždycky ráda obklopovala lidmi. Po smrti manžela se coby zázrak vrátila ke své profesi zdravotní sestry, pro kamarádky organizovala návštěvy divadla a založila Klub neohrožených cestovatelek, které se scházely ještě v jejím starém bytě, aby si poslechly cestopisné přednášky. S přibývajícím věkem se ale řady známých ztenčují. „V prosinci chci s klubem skončit, už je nás málo,“ říká Gabriela Pohorská nad skupinovou fotografií v rámečku, „tolik z nich už nežije. Je mi smutno, když to vidím.“ S dojetím si prohlíží i fotografie zcela neznámých obyvatel domovů důchodců, pro které ve spolupráci s Armádou spásy háčkovala košíčky. I když samotou nepociťuje, přiznává, že se jí stýská po manželově rozhledu a vzdělání. „Občas si s ním i povídám. A jsem na něj hodná,“ usmívá se.

Také Julie Městková cítila prázdnotu, když její manžel zemřel. „Ještě byl ale doma jeden ze synů, takže se to dalo snáze překonat,“ dodává. Právě dobré mezilidské vztahy jsou podle Městkové ve stáří naprosto klíčové. A když je nelze hledat v rodině, musí to jít jinde. Život 90 nabízí seniorům desítky různých kurzů od cizích jazyků přes břišní tance až po jógu. Do centra také pravidelně docházejí děti z mateřské školy. „Jedna paní si tu našla vnučku. Když o ní vypráví, pláče, protože její pravnučku jí rodina nechce ukázat,“ vypráví Městková.

Sama podobné problémy neřeší, synové a dvě vnoučata jí dělají radost. Pochvaluje si i vztahy v místě, kde bydlí. I když do budoucna počítá se stěhováním, nerada by odcházela do jiné čtvrti. „Jsem tu známá. Potkávám třeba své žáky z mateřské školy, ale i jejich babičky. Víím, že u kterýchkoli dveří zazvoním, tak mi tam pomůžou,“ vysvětluje.

V Životě 90 občas vzniknou i partnerské vztahy, ale převažují přátelství. Symbolizuje to i místní

DŮCHODCI A EXEKUCE

AKTUÁLNÍ PRŮMĚRNÁ VÝŠE DŮCHODŮ V ČR (v Kč, k 31. 3. 2018)

POČET VÝPLAT DŮCHODŮ S EXEKUČNÍ SRÁŽKOU

OHROŽENÍ CHUDOUBOU V JEDNOČLENNÝCH DOMÁCNOSTECH (senioři nad 65 let)

2,4 milionu lidí 36 tisíc senierek

celkem pobíralo starobní důchod ke konci roku 2017.

pobírá příspěvky na bydlení, jde o pětinu všech příjemců.

POČET POZŮSTALOSTNÍCH DŮCHODŮ (k 31. 3. 2018)

NADĚJE NA DOŽITÍ

Zdroj: ČSSZ, ČSÚ, Eurostat

Pěstovat vztahy
Podle Julie Městkové (nahore) a vedoucí linky pro seniory Magdaleny Pavlíčkové (vpravo dole) jsou klíčem ke spokojenému stáří dobré mezilidské vztahy. V rodině je ale mohou pokazit třeba dluhy, jak ukazuje příběh Marie Vrbové (vlevo dole).
Foto: HN - Jakub Plíhal, Libor Teichmann

nástěnka. Pod nápisem On hledá ji není žádný inzerát, pod Ona hledá jeho jeden. Sekce Přátelství je o poznání zaplněnější. Julie Městková pro to má snadné vysvětlení. „V tomto věku je důležitější mít přátele než partnera. A společné soužití s někým v tomto věku, když celý život nějak žijete a teď máte mít partnera, který žil úplně jinak, je daleko těžší než hledat přátelství,“ říká.

V Životě 90 Julie Městková dosud také pracovala na lince Senior telefonu. Rozhodla se ale skončit, protože šlo o psychicky nejnáročnější práci, kterou kdy dělala. Na linku volají seniři v nouzi nebo ti, kteří se „jen“ cítí osamoceni. Ženy převažují. „Nejtypičtějším volajícím je žena ve věku 78 až 85 let, která žije sama v bytě a je na hranici chudoby,“ popisuje vedoucí Senior telefonu Magdalena Pavlíčková. Dodává ale, že peníze ženy často postrádají prostě proto, že je rozdají rodině. Třeba vnukům za to, že přinesli nákup. „Nebo se děje i to, že rodina přichází ve chvíli, kdy babička bere důchod. Málokterá seniorka to dovede napřímo pojmenovat, protože o vnučích a dětech se nemluví špatně,“ podotýká Pavlíčková.

Frekventovaným tématem je na lince již zmínované bydlení. „Volají k nám seniři, kteří mají důchod třeba sedm tisíc. A kde v Praze mají bydlet? Na ubytovně?“ ptá se Pavlíčková. Přiznává, že vzhledem ke zvedajícím se cenám bydlení, nedostatečné kapacitě pečovatelských a seniorských domů a rostoucímu podílu důchodců v populaci, zlepšení situace na obzoru nevidí. A slibovaný zákon o sociálním bydlení pořád nikde, stěžuje si.

Zákon se snažila prosadit minulá vláda, ovšem bez úspěchu. Norma je tak opět na samém začátku. Ministerstvo pro místní rozvoj, které na ní pracuje, ujišťuje, že na seniory v ní bude pamatovat. „Primárně je samozřejmě naší snahou vytvářet podmínky k udržení stávajícího bydlení, budou-li však naplněny podmínky tržního selhání v daném městě a u dané domácnosti, pak vstup do systému sociálního bydlení bude možný,“ uvedl mluvčí Vilém Frček. Dodal, že ministerstvo už nyní podporuje výstavbu nájemních bytů pro seniory, kde je garantováno nižší než tržní nájemné.

Penzistkám by podle ekonoma Jiřího Šatavy pomohlo navýšení a zpřehlednění vdovských důchodů, případně jejich valorizace. Soudí navíc, že je potřeba dělat změny především u žen, které ještě mají do důchodu daleko. „Pokud by stát ženám s malými dětmi umožnil ‚komfortní‘ dřívější návrat do práce, mzdy žen by se zvýšily po celý zbytek jejich pracovní kariéry a naopak relativně vysoké riziko nezaměstnanosti po návratu z rodičovské by kleslo,“ popisuje Šatava s tím, že pak by ženy měly nárok na vyšší penzi.

Velkou důchodovou reformu slibuje premiér Andrej Babiš, konkrétnější obrysy však zatím nemá.

Příprava na důchod není jen spoření

Nejtěžším problémem, se kterým seniři na linku volají, je ale samota. Pavlíčková se setkává s lidmi, kteří třeba tři roky nevyšli z bytu a jejich jediným kontaktem s venkovním světem je pošták nebo někdo, kdo jim přinese nákup.

Sám se ale stárnoucí člověk může cítit, i když žije doslova pár kroků od svých dětí. Pavlíčková se na lince setkává se seniery, kteří žijí ztkaně ve zlaté kleci, tedy v přízemí hezkého dvougeneračního domku. Rodina je zásobuje vším potřebným, od jídla po noviny. Popovídá si s babičkou ale nikdo nezajde. „Ona má úplně všechno – velkou televizi, koženou sedačku, postel s drahou matrací. Ale je tam sama. A slyší své příbuzné, jen když jdou po schodech do práce a z práce,“ popisuje Pavlíčková. Časté jsou i telefonáty z domovů důchodců, jejichž obyvatelé si hovorem krátí dlouhou chvíli třeba mezi snídaní a svačinou. A výjimkou nejsou ani volající, kteří mají pocit, že jejich tíživá situace má už jen jedině východisko. „Od začátku roku jsme evidovali asi sedm sebevražedných pokusů,“ říká Pavlíčková.

Klíčem k příslovečnému spokojenému stáří je podle Pavlíčkové celoživotní péče o vztahy, ať už v rodině či mimo ni. Vedoucí Senior telefonu to přirovnává k důchodovému spoření – kdo nezačne včas, ve stáří už to dožene jen těžko.

